

УДК 343.9.01:351.74

С.Ю. ЛУКАШЕВИЧ, канд. юрид. наук, доц., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

К.А. БОЧАРОВА, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В.О. ЛОБЕКО, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПОНЯТТЯ «ПОРЯДОК» У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: громадський порядок, суспільний порядок, публічний порядок, поліцейська діяльність

Порядок – це та частина відносин, що утворилася в суспільстві, які відповідають як загальноприйнятим нормам моралі та етики, так і законодавчо встановленим правилам поведінки. Як відомо, норми права регулюють найбільш важливі та складні суспільні відносини, але велика їх частина має нескладний характер, тому необхідності у наш час у їх правому закріпленні немає, оскільки підтримуються правилами громадянського співжиття, громадською правосвідомістю та високою правовою культурою.

Поняття порядку є загальним та зустрічається майже в усіх сферах суспільного життя, тому звернемося до вже науково обґрунтованих положень, сформульованих Д.С. Припутнем, А.О. Недзельським, І.І. Тріска, В.В. Левицькою та ін.

Мета статті полягає в аналізі та характеристиці «порядку», виділення паралелі між схожими до нього поняттями та дослідженні можливості використання здобутків подібних до нього визначень для розробки доктринального формулювання цього терміну.

Для того, щоб зрозуміти значення суспільного порядку, громадського порядку та публічного порядку, потрібно почати із походження слова «порядок», яке у даному випадку є ключовим. Порядок, за українсь-

ким академічним тлумачним словником, це – стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил; певна упорядкованість [1]. Тобто, можна сказати, що порядок, це – певний стан, за якого відносини, що існують мають відбуватися належним чином.

Так, у філософії Стародавнього Китаю ідея порядку знайшла своє відображення в конфуціанстві, яке було тісно пов'язане з розвитком стародавнього китайського суспільства і зосереджувалося на етичних правилах, соціальних нормах і регулюванні суспільних відносин. Конфуцій був стурбований деградацією суспільства і зосереджував увагу на вихованні у людини поваги до оточуючих і до суспільства в цілому. Він розумів людину як функцію організації суспільства і запропонував поняття порядку як норми відносин людей. Філософ вважав, що дотримання порядку веде до належного виконання обов'язку. «Якщо шляхетний чоловік точний і не витрачає часу, якщо він чемний до інших і не порушує порядку, то люди між чотирма морями є його братами». Порядок наповнюється чеснотою, при цьому є «чотири чесноти, що належать благородній людині. У своїй поведінці вона чемна, на службі – точна, людяна і справедлива до людей». Для дотримання порядку Конфуцій запропонував принцип справедливості і сумлінності, які вимагають, щоб людина повинна чинити так, як велить порядок і її становище [2].

Використовуючи логічний прийом, що має назву «Бритва Оккама», під яким зазвичай розуміють загальний принцип, який стверджує, що якщо існує кілька логічно несуперечливих пояснень будь-якого явища, що пояснюють його однаково добре, то слід, при інших рівних умовах, вважати вірним найпростіше з них [3]. Спробуємо дослідити наступні категорії: «суспільний порядок», «громадський порядок», «публічний порядок» з огляду на їх логіко-функціональне призначення в теорії та практиці запобігання злочинності.

На повсякденному рівні під суспільством розуміють сукупність людей, що об'єднані конкретними інтересами, потребами, взаємними симпатіями або видом діяльності. В соціологічній науці поняття «суспільство» має більш широке універсальне значення. Воно має сенс лише тоді, коли так чи інакше протиставляється простій сукупності окремих людей [4]. Суспільство – це сукупність людей, об'єднаних певними відносинами, обумовленими історично змінним способом виробництва матеріальних і духовних благ, згідно тлумачному словнику [5]. Значення «суспільства» можуть досить сильно відрізнятися як від буденного його розуміння, так і одне від одного, в залежності від того, в яку теоретичну конструкцію те чи інше тлумачення прагне бути вписане. Але навіть, якщо розглядати суспільне життя в буденному його значенні, стає зрозумілим, що воно підкоряється певним ustalеним формам внутрішньої активності. Таким чином, суспільство – це щось, що відрізняється від оточуючого світу й містить при цьому «сукупність людей, обумовленими історично змінним способом виробництва матеріальних і духовних благ» або, іншими словами, має структуру. Відповідно, суспільство може розглядатись як система. І, як будь-яка система, воно, ймовірно, здатне підтримувати й відтворювати певний порядок елементів у собі, який забезпечує його цілісність [6].

Слово «суспільний» означає створений, нагромаджений суспільством у процесі виробництва; який являє собою спільне надбання [7]. Суспільний порядок – це налагоджений стан суспільних відносин, урегульованих соціальними нормами. У підтримці суспільного порядку важлива роль належить нормам моралі, традиціям, звичаям. Стан суспільного порядку значною мірою залежить від того, наскільки відповідально люди ставляться до виконання вимог соціальних норм. Потрапляючи в ту чи іншу ситуацію, ми керуємось певними правилами поведінки, тобто норма-

ми. Саме під впливом соціальних норм та норм права і формується порядок в суспільстві.

В загально прийнятому вигляді громадський порядок слід розглядати як впорядковану правовими та іншими соціальними нормами певну частину суспільних відносин, які створюють режим життєдіяльності у відповідних сферах, гарантують захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу до честі та людської гідності, недоторканість власності та умов, що склалися для нормальної діяльності, підприємств, установ, організації, громадян і посадових осіб. Отже, можна припустити, що поняття громадського порядку є вужчим за поняття суспільного порядку, оскільки регулює лише частину суспільних відносин, яке стосується саме прав громадян, а не суспільства в цілому. Також слід відрізнити ці поняття й тому що, «суспільний» утворено від іменника суспільство. Тобто, суспільний лад, суспільне буття, суспільна свідомість. А «громадський» – від громада. Він має значення «не державний», «не службовий», «добровільний», такий, що стосується всього населення або якогось колективу [5].

В літературі часто підкреслюють, що призначення громадського порядку як невід'ємної категорії в суспільстві полягає саме в тому, що така злагожденість стосується саме певної частини суспільних відносин. Необхідність чіткого визначення громадського порядку вимагає точного відмежування цієї сукупності суспільних відносин від усіх інших, що склалися в суспільстві. На сьогодні загально визнано, що громадський порядок являє собою складне соціальне явище і його забезпечення вимагає комплексного підходу.

З поняття громадського порядку випливає, що обов'язковим елементом є правові та соціальні норми – норми моралі, релігійні норми, звичаї, правила громадського співжиття. За допомогою таких засобів регулювання встановлюються права та обов'язки учасників суспільних відносин, визначаються заборони на вчинення певних дій, а також можливість і

порядок застосування санкцій. Завдяки таким засобам регулювання утворюються відповідні установи з певною компетенцією, сферою впливу, які гарантують безперешкодну реалізацію суспільних відносин.

Обов'язковим елементом громадського порядку є також визначення цілей суспільних відносин, що складаються, та їх регулювання. Такими загальними цілями громадського порядку виступають:

- забезпечення недоторканності життя, здоров'я, гідності та прав людини і громадянина;
- забезпечення недоторканності власності;
- підтримання необхідних умов нормальної діяльності підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян [8].

Поняття «публічний», за тлумачним словником, це такий, який відбувається в присутності публіки, людей, прилюдний. В перекладі з латинської мови «публічний» (publicus) – означає відкритий, гласний.

Якщо розглядати публічний порядок через призму цивільного права, то, наприклад, однією з умов дійсності правочину є дотримання вимог щодо його змісту. Зокрема, зміст вчиненого правочину не повинен суперечити публічному порядку держави, закріпленому в законодавстві України. Тобто, можна зробити висновок, що публічний порядок – це публічно-правові відносини, які мають імперативний характер і визначають основи суспільного ладу держави. При цьому категорія публічного порядку застосовується не до будь-яких правовідносин у державі, а лише щодо суттєвих основ правопорядку [9]. А правопорядок – це фактичний стан упорядкованості, урегульованості та організованості суспільних відносин, який формується та функціонує на основі права внаслідок його реалізації через правомірну поведінку суб'єктів прав та гарантується й захищається державою. А суттєвою ознакою правопорядку слід виділити те, що він є складовою частиною суспільного порядку, і таким чином обумов-

лений суспільними потребами та інтересами [10]. З теорії держави та права ми знаємо, що публічний означає такий, який відбувається в інтересах держави.

Так, у ст.1 Закону України «Про національну поліцію» вказано, що Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. У статті другій вказаного Закону зазначається, що однією з функцій поліції є здійснення охорони та забезпечення публічної безпеки [11]. Отже, ми бачимо, що в цьому Законі використовується такий термін, як «публічний порядок» та «безпека», хоча тлумачення цим поняттям не надається. Тобто, потрібно з'ясувати нормативно-правову основу щодо визначення публічного порядку.

В літературі вже згадувалося про неоднозначність термінів у новому Законі України «Про національну поліцію», зокрема, Д. С. Припутень розглядав категорію «публічна безпека» і наголошував, що вона потребує наукового визначення та нормативного закріплення. Проаналізував з точки зору підходів німецького та американського законодавчого тлумачення громадського порядку та громадської безпеки, які характеризуються простотою, зрозумілістю та можливістю їх застосування у поліцейській діяльності реформованої міліції України. Тобто наголосив на доцільності застосування категорії «публічної безпеки» у вітчизняному законодавстві, замість «громадської безпеки» [12].

В чинному вітчизняному законодавстві використовуються такі терміни, як «громадський порядок» та «громадська безпека» у різних нормативно-правових актах, зокрема, у Кримінальному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» та інших. Тому відсутність офіційного визначення «публічний по-

рядок» може негативно вплинути на законність правозастосування, оскільки для ефективного виконання своїх службових обов'язків працівниками поліції, необхідно чітко розуміти покладені на них завдання. Якщо проаналізувати нормативно-правові акти, які регулюють діяльність правоохоронних органів, то побачимо, що термін «публічний порядок» використовується лише в Законі України «Про національну поліцію». Тому ватро зауважити про навантаженість вітчизняного законодавства новою категорією «публічний порядок», і про його доцільність у застосуванні. На нашу думку, краще застосовувати більш ширше поняття, яке буде охоплювати всі суспільні відносини, без розмежування – це суспільний порядок.

Отже, можна простежити, що ми знову дійшли до суспільного порядку (через публічний порядок та правопорядок), а тому підсумовуємо, що серед усіх розглянутих категорій (суспільний, громадський, публічний порядки) найважливішою і найближчою до громадян буде саме суспільний порядок, тому що він охоплює всі суспільні відносини, які включають у себе явища, що підтримуються лише завдяки громадської правосвідомості, високій правовій культурі, правил громадського співжиття, що склалися, моральними нормами, звичаями. Тобто, включає ті елементи, які не завжди можуть регулюватись закріпленими нормами в законодавстві, оскільки вони залежать від самого індивіда, від його моральних поглядів, соціальної вихованості та поведінки. Таким чином суспільний порядок діє як і у інтересах держави, так і самого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Том 7, 1976. – С. 302.
2. История философии в кратком изложении [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:

<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000196/index.shtml>.

3. Амнуель П. Р. Не порежьтесь бритвой Оккама / Амнуель П. Р. // Наука и жизнь. – 2010. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nkj.ru/archive/articles/18308>.

4. Соціологія : підручник / [М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2010. – 223 с.

5. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Том 9, 1978. – С. 859.

6. Недзельський А. О. Проблема соціального порядку крізь призму рутинізації соціальних практик / Недзельський А. О. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : збірник наук. праць. – 2012. – Вип. 17. – С. 28–36.

7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Том 9, 1978. – С. 858.

8. Мультимедійний навчальний посібник «Організація діяльності міліції громадської безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua/books/ODGMV/new-page.html>.

9. Тріска І. І. Особливості визначення правочину таким, що порушує публічний порядок / Тріска І. І., Левицька В. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Pravo/54976.doc.htm.

10. Теорія держави і права : посіб. для підготовки до держ. іспитів / за заг. ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2012. – 192 с.

11. Закон України «Про національну поліцію» : від 02.07.2015 р., № 580–VIII // ВВР України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

12. Припутень Д. С. Щодо визначення категорії «публічна безпека» в адміністративному праві // Юридичний науковий електрон-

ний журнал. – 2015. – № 6. – С. 148–150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2015/43.pdf.

Лукашевич С. Ю. Поняття «порядок» у поліцейській діяльності / С. Ю. Лукашевич, К. А. Бочарова, В. О. Лобеко // Форум права. – 2016. – № 2. – С. 109–113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_18.pdf

Досліджено визначення поняття «порядок» у поліцейській діяльності через проведення паралелі між категоріями суспільного, громадського і публічного порядків. Показано, що найбільш значимою у діяльності поліції є поняття суспільного порядку, яке включає у собі явища, що підтримуються лише завдяки громадської правосвідомості, високій правовій культурі, правил громадського співжиття. Зазначено, що поняття порядку складається з тих елементів, які не завжди регулюються правом, а у деяких випадках залежать від індивіда, його поглядів і моральних переконань.

Лукашевич С.Ю., Бочарова К.А., Лобеко В.О. Понятие «порядок» в полицейской деятельности

Исследовано определение понятия «порядок» в полицейской деятельности через проведение параллели между категориями общественного, гражданского и публичного порядков. Показано, что наиболее значимым в деятельности полиции является понятие общественного порядка, потому что оно включает в себя явления, которые поддерживаются только благодаря общественному правосознанию, высокой правовой культуре, правилам общественного сожителства. Отмечено, что понятие порядка состоит из таких элементов, которые не всегда регулируются правом, а в некоторых случаях зависят от индивида, его взглядов и моральных убеждений.

Lukashevych S.Yu., Bocharova K.A., Lobeko V.O. The Concept of «Order» in Policing

This article is devoted to the concept of «order» in policing through the comparison categories social, civil and public orders. It is proved that the most significant in police activity is the concept of «social order», because it includes the phenomenon which is supported thanks to the social consciousness, high legal culture and social cohabitation rules. It is noticed that concept of «order» consists of the elements which are not always regulated by the law, but in some cases they depend on the personality, his/her views and moral convictions.

Форум ПР